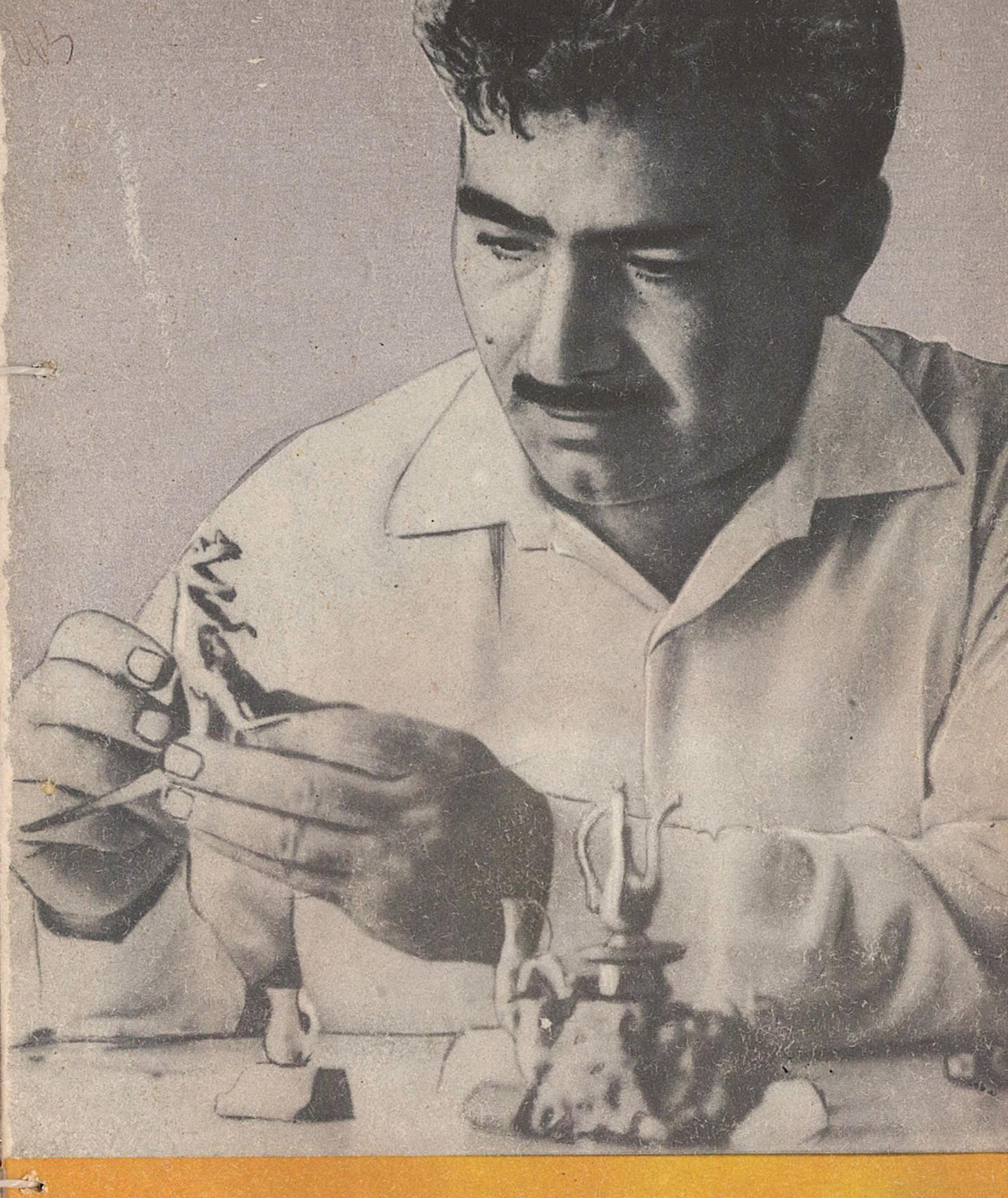

Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

ТӘШВИГАТЧЫ

23

ДЕКАБР

1969

РЕДАКСИЈАНЫН ·ПОЧТУ·

„ҺӘВӘСКАРЛАР“ ВӘ ОНЛАРЫН ЈАЗЫЛАРЫ

(МҮХБИР МӘКТУБЛАРЫНЫН ХҮЛАСӘСИ)

«Һөрмәтли редаксија!... «Тәшвигатчы»нын сон сәһифәләриндә тәртиб етдијиниз сатирик «Ијнә, санчаг» хүсусилә хошума кәлир. Чүнки һәлә јашамагда олан бә'зи чиркин нијјәтли адамлар бу сәһифәләрдә сатира атәшинә тутулурлар. Мән дә бир нечә ше'р јазмышам. Әкәр ше'рләрим хошунуза кәлсә, чап етмәјинизи хаһиш едирәм». Бу сәтирләр Товуз рајонунун Дөнүк Гырыглы кәндиндән 10-чу синиф шакирди З. Меһдијевин мәктубундан көтүрүлмүшдүр. «Тәшвигатчы» журналына әдәбијјат, ше'р һәвәскарларынын көндәрдији мәктубларын әксәријјәти тәхминән јухарыдакы мәзмун [illegible] олур. Мүәллифләр «Тәшвигатчы»нын чәмијјәтимизин инкишафына манечилик көстәрән, халг адәт-ән'әнәләринә, милли-мә'нәви көкләринә бағлы олмајан мәсләксиз, әгидәсиз, шәхси мәнафејини ичтимаијјәтин мәнафејиндән үстүн тутан адамлары тәнгид едән сатирик парчалар дәрч етмәсини разылыгла гејд едир вә журналда өз сатирик ше'рләри, тәмсилләри, миниатүрләри вә ја јумористик парчалары илә чыхыш етмәк арзусунда олдугларыны билдирирләр.

«Тәшвигатчы» редаксијаја кәлән јахшы әсәрләри имкан дахилиндә һәмишә сечиб дәрч едир. Лакин чох тәәссүф ки, бу «јахшылар» тәк-тәкдир, чүз'идир. Јердә галан јазылар исә, мүәллифләрин бүтүн јахшы нијјәтләринә бахмајараг, чапа лајиг дејилдир.

Бизә белә кәлир ки, башга редаксијалара кәлән ше'р вә һекајәләрлә, тәмсил вә миниатүрләрлә долу олан сајсыз-һесабсыз мәктублар кими «Тәшвигатчы»ја көндәрилән мәктубларын да мүәллифләриндән бә'зиләри ики мәсәләни бир-биринә гарышдырырлар. Мөвзунун, мүәллифләрин ифадәсинчә десәк, «ичтимаилији» һеч дә бу мөвзуда јазылан бүтүн бәдии әсәрләрин јахшылығыны, чапа лајиглијини тә'мин едә билмәз. Јазы биринчи нөвбәдә сәнәтин бөјүк тәләбләринә чаваб вермәлидир. Сатиранын өзүнүн мүасир әдәбијјатымызда өзүнәмәхсус тәләб вә инкишаф истигамәти, јоллары вар. Буну нәзәрә алмадан, јалныз тәнгид хатиринә нечә кәлди вәрәгләри долдурмаг олмаз. Өзүнүн мөвзу кәскинлији илә јанашы һәр һансы сатирик ше'р һәм дә поетик тәләбләрә чаваб вермәли, поетик гајдагануңлара әмәл едиләрәкдән јазылмалыдыр.

Әдәбијјат сөз сәнәтидир. О, дилин бүтүн көзәлликләрини, поетик-бәдии инчәлик вә имканларыны ашкара чыхарыр. Әдәбијјат дөврүн ичтимаи-сијаси һадисәләринин күзкүсү, ән ајыг саф-чүрүк едәни, гијмәтләндирәни олур. Бүтүн ләјагәтли бәдии әсәрләрдә бу ики чәһәт говушур, бирләшир, әсас мәзијјәтләрә чеврилир. Онлардан бири чатышмајанда јахшы әсәрдән сөһбәт кедә билмәз. Буну редаксијаја мәктуб көндәрән мүәллифләр дә, јә'гин ки, билирләр. Анчаг нәдәнсә јазыларын чохун-

да форма илә мәзмунун белә бирлији, ујғунлуғу јохдур. Форма ахтарышларындан, фикри тәзә дон, тәзә бәдии өлчүләр дахилиндә чатдырмаг мејлиндән бу мәктубларын әксәријјәтиндә нишанә белә јохдур. Мәсәлән, Дәвәчи шәһәриндән Г. Сүлејмановун ше'рләриндә ифадә тәрзи ашыг гошмаларыны јада салыр. Лакин ашыг ше'рләриндә, һәтта дидактик устаднамәләрдә белә күчлү һәјат материалы, фикрин бөјүк сәнәткарлыгла, образларла, бәдии васитәләрлә, үрәјин оду, атәши илә ифадәси вардыр.

Дүздүр, шаир јолу борандыр, гардыр,
Јаздығым һәр мисра санырам бардыр.
Гафарам, бу сөзүм аләмә чардыр;
Сәнәткар сәнәтдә сечилсин кәрәк.

Әввәла, сәнәткарын сечилмәси, фәргләнмәси кими, әдәбијјатын әбәди вә тәбии ганунаујғунлуғуну мүәллифин «аләмә чар олан» өз сөзү кими «е'лан» етмәси јанлышлыгдан башга бир шеј дејилдир. Һәлә охучулар арасында, халг арасында намә'лум олан бир ше'р һәвәскарынын «Дүздүр, шаир јолу борандыр, гардыр», јахуд «Мәнә ки, шаирлик олуб мүјәссәр» кими гејри-тәвазөкар ифадәләрлә данышмасы тәәссүф доғурур. Мүәллиф мәктубунда «Шаир олуб халга өзүнү севдирмәк һәм чәтин, һәм дә мәс'улијјәтли ишдир» дејир, ше'рләриндә дә тез-тез өз шаирлијини хатырлајыр. Бөјүк сәнәткарлар, даһи шаирләр һеч дә белә етмирләр. Онларын шаирлијини јаздыглары әсәрләр сүбут едир. Г. Сүлејмановун «Көрдүм», «Кими», «Бүллетен кәрәк» гошмалары исә мүасир поезијамызын сәвијјәсиндән һәлә чох ашағыдадыр.

Мә'лумдур ки, поезија охучуја нәсиһәт вермәли дејил. Она һәјаты орижинал, тәзә поетик образларла, поетик рәнкләрлә көстәрмәлидир. Јүз илләр боју дејилмиш фикирләри зәиф шәкилдә тәкрарламағын, охучуја «дәрс» демәјин кимә хејри вар? Учар рајонундан Ј. Синејваровун «Кишилијин нишанәси», Ордубад шәһәриндән С. Рзајевин «Инсан вар ки», Астара рајонундан Ф. Кәримовун «Јахшыдыр» ше'рләрини охујаркән истәр-истәмәз белә дүшүнүрүк. «Инсан вар ки» адлы ше'р јадыма ашыг поезијасындан мәшһур «Ај агалар, бир замана кәлибдир, ала гарға шух тәрланы бәјәнмәз» мисралары илә башлајан гошманы салды. Фикирләшдим ки, белә классик сөзләрдән сонра

Бу инсанлар чүрбәчүрдүр,
Һәр кәсин бир нијјәти вар.
Елә инсан да вар, онда
Хәјанәтин веркиси вар.
Инсан вар ки, бу дүнјада,
Јахшы күнүндә мәрд олар.
Пис күнүндә гачыб кедәр,
Мөһнәтин јох, о, дәрд олар —

кими ше'ријјәтдән узаг, вәзни, гафијәси белә јерли-јериндә олмајан сојуг, чансыз мисралар лазымдырмы? Әлбәттә јох.

Ордубад кими бағ-бағаты илә мәшһур олан бир јердә јашасан С. Рзајевин «Бағда бөјүк бир гарпыз» («Гарпызын нанкорлуғу») демәси дә гәрибә көрүнүр. Чүнки гарпыз бағда јох, адәтән бостанда олур. Бу хырда деталы јада салмамаг да оларды. Лакин чох тәәссүф ки, әксәрән кәнддә јашајан мүәллифләрин јазыларында тез-тез белә ади долашыглыглара раст кәлирик. Онлар өз јашадыглары һәјаты көздән гачырыб башга јердә мөвзу ахтарырлар, тәмсилчиләр тәрәфиндән јүз дәфәләрлә нараһат едилмиш һејванлары тәзәдән «даныншдырырлар», көрүб билдикләри һәјата, өз мәишәтләринә мүрачиәт едәндә исә белә ади шејләрдә сәһвә јол верирләр.

Редаксијаја көндәрилән јазылар арасында тәмсилләр чохлуг тәшкил едир. Үмумијјәтлә, бу күн тәмсил јазмаг чәтиндир. Тәмсилин әдәбијјат тарихиндә мәшһур олан көзәл нүмунәләриндән сонра, инди һәмин һејванлары тәзәдән әввәлки кими «данышдырмаг», јенә ејни көһнә нәтичәләр чыхармаг һеч бир

хеjир вермәз. Еjни заманда тәмсилин бир әдәби нөв кими, нечә деjәрләр, бир дамары һәмишә нәсиһәтчилик, дидактика илә бағлыдыр. Буна көрә дә, тәмсил jазмаг бу күн бәлкә дә башга ше'р нөвләриндән jазмагдан даһа чәтиндир. Лакин нәдәнсә әдәбиjjат һәвәскарларындан чоху, бизә белә көрүндү ки, бунун тәрсини баша дүшүрләр. Иjирмиjә гәдәр мүәллифин охудуғумуз тәмсилләри арасында бирчә дәнә дә мүасир руһлу, тәзә мүнасибәтли, орижинал фикирли тәмсилә раст кәлмәдик. Мәсәлән, Лачын раjонундан С. Мәчнуновун «Ил пис кечиб» вә «Тут ағачы» тәмсилләрини көстәрмәк олар. Садаjын тәмсилләриндә бир сыра башга мүәллифләрдән фәргли олараг һеч олмазса вәзн, гафиjә jерли-jериндәдир, фикир аjдындыр. Лакин фикир тәзә деjилдир.

Мүдирлиjи, чағырыб,
Чанавара вердиләр.
Гоjун азалды jүз-jүз,
«Ил пис кечиб» дедиләр—чәми

дөрдхәтлик бу тәмсилә «Тут ағачы»ндан еjни нәтичә чыхыр. Икинчидә дә:

Бир нәфәр бағa кириб.
Jазыг тут ағачыны
Парча-парча елəди.
Туфана бөһтан деди,
«Туфан jыхыб» сөjләди.

Көрүндүjү кими һәр ики тәмсил еjни бир фикрин ифадәсинә хидмәт едир.

С. Әһмәдов (Чәлилабад), Е. Исмаjыл (Ермәнистан ССР, Красносело раjону), Х. Шәфиjев (Гутгашен), Ф. Маjылов (Дәвәчи), Ч. Мәчид (Чәбраjыл), И. Рәчәбли (Ағсу), Б. Кәримов (Имишли), З. Меһдиjев (Товуз), Һ. Мухтаров (Саатлы), Һ. Абдуллаjев (Губа) вә башгаларынын тәмсилләри дә белә чохлу тәкрарларла долудур. Бу jазыларда вәзн, гафиjә jерли-jериндә олса да, мәзмун тәзә деjилдир. Фикир әсил поезиjаjа jад олан соjуг, чансыз, руһсуз бир шәкилдә ифадә едилир.

С. Маһмудзадә (Гутгашен) вә Ә. Сүлеjмановун (Jевлах) тәмсилләриндә исә ше'рин ади тәләбләринә дә чох вахт әмәл едилмир, дилимизин гаjда-ганунлары тез-тез позулур. Мәсәлән, Сәфәр Маһмудзадәнин «Чаjник тәбиәти» тәмсилини бураjа көчүрүрүк:

Чаjник деди: «Мәнәм
Стәкана чаj сүзән!
Мүмкүн деjилдир, мәнсиз
Рәнкли чаj ичмәjиниз.
— Она да чаj төкүлдүjүнү,
Дүшүнмүрдү jалныз буну.

Алты мисрада вәзн бир нечә дәфә дәjишилмишдир, һеч бир гафиjә jохдур, алтдакы ики сәтирдә фикир долашыг ифадә едилмишдир.

Ә. Сүлеjманов исә редаксиjаjа лаjигли, бүткүн jазы әвәзинә, бир тәмсилин ики вариантыны көндәрмишдир.

Илич раjонундан И. Әлиjевин «Бал арысы вә милчәк» адлы узун тәмсили исә формача гүсурлу олдуғу кими, мәзмунча да тәзә деjил.

Газахдан Тариjел Чәлил оғлунун «Көркәмли диләнчи» тәмсилиндә охуjуруг:

Довшан сөjләди ширә,
— Гурбанам белә мүдирә.
Бу дәрддән jандыг фагәт (?)
Сөjлә кәсәрсән нә вахт
«Севмәдиjимиз» рүшвәт. (?)

Бурада биринчи мисра jедди, икинчи мисра сәккиз һечалы олмагдан әлавә, чохлу ади дил сәһвләринә дә jол верилмишдир. Әввәла дилимиздә «фагәт» jох, «фәгәт» сөзү вар. «Вахт»ла гафиjәләнсин деjә «рүшвәти» әвәзинә «рүшвәт» jазылмышдыр.

Ариф Мөвламын «Кәндә мәктуб», «Кәлди оручлуг, нәнәмиз галды ач» (Шамахы), Ч. Һәсәновун «Гоншу пахыл олмаса» (Сиjә-

зән), Һ. Әлијевин «Јалтаг» (Ордубад), П. Әлијевин «Дајым» (Бакы), Ә. Гулијевин «Дајысы, бир зәнк елә» (Шаһбуз), Рәһим Алхасын «Буғда» (Губа) ше'рләриндә тәзәлик, орижиналлыг јохдур, јени ифадә васитәләри ахтарышы чох зәифдир.

Бә'зән белә дә олур ки, охучулар редаксијанын вердији чавабдан севинчәк олуб мәктубларын сајыны бир аз да артырырлар. Балакәндән М. Химисәт јазыр ки, сизин чавабынызы охујуб шад олдум. Сонра әлавә едир: «Инди әдәбијјат мүәллимимиз Ф. Әлијевә көстәриб бир ше'р көндәрирәм. Мән бурахыласы вахтлар (?) бир дәфтәр ше'р јазыб Әлијевә көстәрдим. Сәһвләри дүзәлди (?) Инди һансы редаксијаја мәктуб јазсам, бурадан ше'р салырам (?) Мән һәлә бүтүн редаксијалара мәктуб јазасыјам. Нә олур олсун.. «Азәрбајчан пионери» гәзети дә дејир ки, мүәллимә көстәр. Көстәриб салдым (?). Анчаг чаваб јазмады. Хаиш (?) едирәм ки, сиз дә елә олмајын. Инди исә «Әлван чичәкләр» ше'рими көндәрирәм. Буна чаваб јазын. Өзүмә мәхсус (?)» Һәлә орта мәктәбдә охујан бу гызын бир ше'ри илә она мәсләһәт вермәк чәтиндир. Лакин бир шеји гејд етмәк лазымдыр ки, ше'р јазмаг үчүн доғма дили дәриндән, мүкәммәл, бүтүн инчәликләринә гәдәр өјрәнмәк вачибдир. Мәктуб исә көрүндүјү кими ади сәһвләрлә долудур.

Химисәтин редаксијаја көндәрдији «Әлван чичәкләр» адлы ше'рини онун әдәбијјат мүәллими јохламышдыр. Јахшы оларды ки, о, бу ше'рин зәиф чәһәтләрини шакирдинә баша салајды.

Редаксијаја көндәрилән јазыларын бир гисми дә миниатүрләр вә с. хырда нәср парчаларыдыр. Үмумијјәтлә, сон вахтлар миниатүр јазмаг бир нөв дәбдәдир. Һәр күн елә һадисәләр, елә сөһбәтләр ешидирик ки, онлары чох асанлыгла миниатүр ады илә јазыја көчүрмәк олар. Лакин беш-он белә миниатүр јазмагла, һәлә һеч ким сәнәткар олмамышдыр. Ахы миниатүр дә бәдии әсәр олмалыдыр. Гүдрәт Мәрдановун (Гутгашен) «Бә'зән дә белә олур»... јазысы гуру, чансыз, зәиф материалы јада салыр.

З. Бағыров (Бакы), Р. Вәлијев (Чәлилабад), М. Сүлејманзадә (Шамахы), П. Мусаоғлу (Ләнкәран) вә башгаларынын миниатүрләриндә дә сөзчүлүк вардыр. Бу јазыларда әдәбијјатын әсас тәләбләриндән олан үмумиләшдирмә күчү, һәјата образлы бахыш—јазычы бахышы, јазычы кәшфи јохдур.

Мәктубларын чохунда мүәллифләр өзләрини «әдәбијјат һәвәскарыјам» дејә тәгдим едирләр. Әввәла, әдәбијјат һәвәскары олмаг һөкмән нәсә јазмаға һагг вермир. Демәк олар ки, һамы әдәбијјаты охујур, әдәбијјат һәвәскарыдыр вә олмалыдыр да. Амма һеч дә һамы бәдии әсәр јазмыр. Әдәбијјатда идманда олдуғу кими һәвәскарлар, пешәкарлар бөлкүсү јохдур. Сәнәтә—һәвәскар јох, бүтүн өмрүнү-күнүнү, үрәјини, исте'дадыны бу јола фәда едәнләр лазымдыр. Һәвәскар әдәбијјатын тәблиғатчысы олса, даһа чох хејир верә биләр. Сәнәт пешәкар севир, һәм дә елә пешәкар ки, бир ан да олса бу јолдан, бу әгидә, мәсләк, арзу јанғысындан, халг идеаллары уғрунда мүбаризә еһтирасындан узаглаша билмир. Ким бу јанғыја вурғундурса, ким үрәјини нараһат едән, һәјатынын мә'насына чеврилән, ашыб-дашан һисс вә фикирләрини халга чатдырмаг истәјирсә, һәвәскар олмасын, сәнәткар олсун. Охуја-охуја, өјрәнә-өјрәнә, јорулмадан чалыша-чалыша.

Сабир РУСТӘМХАНЛЫ.